

UpSpace: Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština

Ref. number 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

Radni paket n°4

Sažeti izveštaj konsultacija sa ključnim donosiocima odluka i kreatorima politika

Kako integrisati održivost životne sredine u školske nastavne programe: ideje, strategije, rešenja

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Erasmus+ National Agency - INDIRE. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

UPSPACE - Upcycling and Regeneration of urban Space for green skills.

Ref. Number: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Sadržaj

1. Uvod	7
2. Profil učesnika - društvena i demografska pozadina	9
3. Održivost u školskom obrazovanju	12
3.1 Strategije za uvođenje održivosti u školske nastavne programe	15
3.2 Prioritetne teme i oblasti za programe obrazovanja o održivosti	19
3.3 Urbana regeneracija i reciklaža u školama	20
4. Političke mere i strategije za promociju održivosti na nivou škola	22
5. Prepreke za sprovođenje delotvornog obrazovanja za održivost	25
6. Uloga lokalnih zajednica: sinergije sa školama u primeni održivih praksi	28
7. Preporuke	30
Zaključak	32
	35

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Partners

CESIE ETS (Italy, coordinator)

Appworks Doo Beograd (Serbia)

Stimmuli For Social Change O.E (Greece)

Blended Learning Institutions Cooperative (Germany)

I.I.S. "Duca Abruzzi-Einaudi-Pareto" (Italy)

Osnovna Skola "Mihailo Petrovic Alas" (Serbia)

50 Gymnasio Thessalonikis (Greece)

Förderverein Ruz Reinhausen e.V. (Germany)

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

1. Uvod

Jedan od glavnih ciljeva projekta UpSpace jeste jačanje saradnje u oblasti politika i podsticanje razmene među donosiocima odluka, relevantnim akterima i stručnjacima u oblasti održivog razvoja, sa posebnim fokusom na ulogu obrazovanja i obuke u podršci prelasku ka održivijem i resursno efikasnijem društvu u zemljama partnerima.

Strukturirano obrazovanje o životnoj sredini ima potencijal da donese koristi kako na individualnom, tako i na društvenom nivou. Za učenike, ono može podsticati:

- ekološku svest;
- praktične veštine održivosti;
- aktivno građanstvo;
- odgovorno ponašanje prema životnoj sredini.

Mladi koji odrastaju sa razvijenom ekološkom svešću imaju veću verovatnoću da podrže politike koje promovisu odgovorno upravljanje resursima, održivi urbani razvoj i smanjenje korišćenja zemljišta. Na nivou zajednice, obrazovanje o životnoj sredini može unaprediti javnu svest i angažovanje u vezi sa pitanjima održivosti.

U ovom okviru, ovaj izveštaj predstavlja rezultate konsultacija sprovedenih u Italiji, Nemačkoj, Grčkoj i Srbiji o integraciji održivosti životne sredine u školske nastavne programe. Proces konsultacija obuhvatao je individualne intervju i moderirane okrugle stolove sa donosiocima odluka i akterima iz obrazovnog sektora, sa ciljem prikupljanja praktičnih i strateških uvida, kao i identifikovanja ključnih prilika, izazova i omogućavajućih uslova neophodnih za obezbeđivanje dugoročnog uticaja.

Prema ključnim pokazateljima uspešnosti (KPI) projekta, ukupno 60 ključnih donosilaca odluka i kreatora politika trebalo je da bude uključeno na nacionalnom nivou u svim partnerskim zemljama, što odgovara broju od 15 učesnika po zemlji. U cilju postizanja ovog cilja, planirane su sledeće aktivnosti:

- Intervjui sa 5 ključnih donosilaca odluka i/ili kreatora politika po zemlji;

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- Dva okrugla stola sa ciljem uključivanja 10 ključnih donosilaca odluka i/ili kreatora politika na nacionalnom nivou (ukupno 40 učesnika u svim zemljama).

U svakoj partnerskoj zemlji, i organizacije i škole učestvovala su u procesu konsultacija sa relevantnim akterima, sa jasno definisanim odgovornostima: partnerske organizacije bile su zadužene za organizaciju okruglih stolova, dok su škole sprovodile individualne intervjuje. U slučajevima kada očekivani broj učesnika za neku od aktivnosti nije mogao biti dostignut, odgovarajuće organizacije ili škole nadoknađivale su to sprovođenjem dodatnih intervjuja ili uključivanjem većeg broja učesnika u okrugle stolove, čime je obezbeđeno ispunjenje ukupnih ciljeva.

Kroz ovaj koordinisani pristup, obuhvaćeno je ukupno **78 relevantnih aktera**, i to:

Italija: 16 uključenih aktera;

Nemačka: 30 uključenih aktera;

Grčka: 16 uključenih aktera;

Srbija: 16 uključenih aktera.

Diskusije su bile osmišljene tako da okupe različite glasove i iskustva: uključivanje stručnjaka iz institucija osnovnog i srednjeg obrazovanja, predstavnika visokog obrazovanja, nadležnih za zaštitu životne sredine, kao i kreatora politika i donosilaca odluka, nastavnika i stručnjaka za održivost, pružilo je dragocenu perspektivu o ovoj temi i pokazalo visok nivo motivacije među učesnicima za jačanje obrazovanja o životnoj sredini u školama.

Pored toga, konsultacije sa relevantnim akterima pružile su priliku za širenje informacija o projektu i njegovim ciljevima na nivou politika.

Formati konsultacija kretali su se od kratkih intervjuja do detaljnih diskusija za okruglim stolom, pružajući prilike kako za razmatranje opštih okvira javnih politika, tako i za razmenu uvida o svakodnevnoj realnosti u školama. U svim formatima, fokus je bio na kreiranju primenljivih preporuka koje povezuju ciljeve na visokom nivou sa praktičnom primenom u učionici.

Postojao je širok konsenzus da obrazovanje o održivosti treba da započne rano i da bude dosledno integrisano kroz sve nastavne predmete. Istovremeno, učesnici su istakli postojeće prepreke, uključujući ograničeno vreme, finansijske resurse, odsustvo formalnih struktura podrške, hitnu potrebu za unapređenjem obuke nastavnika i nastavnih programa, kao i jaz

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

između formalnog i neformalnog obrazovanja.

Rešavanje ovih izazova predstavlja priliku za jačanje institucionalnih okvira i saradnje između formalnog i neformalnog sektora, čime bi se obezbedilo da odgovornost za obrazovanje o održivosti bude šire podeljena, umesto da se oslanja isključivo na motivisane pojedince.

Nalazi predstavljeni u ovom izveštaju ističu zajedničke prioritete i ukazuju na mogućnosti za održiva, sistemska rešenja sa dugoročnim uticajem.

Na kraju izveštaja razvijen je skup **ciljanih preporuka** kako bi se usmerili procesi donošenja odluka i javnih politika, sa ciljem rešavanja ključnih izazova identifikovanih u svim partnerskim zemljama i podrške efikasnoj integraciji održivosti u školske nastavne programe, uz podsticanje inkluzivnih obrazovnih praksi.

2. Profil učesnika – društvena i demografska pozadina

Proces konsultacija okupio je široku i raznovrsnu grupu relevantnih aktera sa profesionalnim iskustvom u obrazovanju, upravljanju životnom sredinom, civilnom društvu i kreiranju javnih politika. Ukupno je učestvovalo **78 učesnika**: 55 aktera je učestvovalo u događajima okruglih stolova organizovanim u partnerskim zemljama, dok je dodatnih 23 doprinelo kroz individualne intervjue.

Svaki partner je identifikovao učesnike za okrugle stolove i intervjue na osnovu kontakata uključenih u WP4-A.4.2 nacionalne baze podataka ključnih kreatora politika, relevantnih aktera i stručnjaka u oblasti održivosti životne sredine, razvijene tokom početne faze projekta.

Preciznije, svaki nacionalni kontekst uključivao je različite kategorije stručnjaka i aktera, kao što je prikazano u nastavku.

U Italiji, konsultacioni događaj okupio je **16 relevantnih aktera** koji predstavljaju raznovrstan spektar organizacija i profesionalnih profila, od kojih svaki ima direktno iskustvo u oblastima održivosti i obrazovanja, pružajući sveobuhvatan uvid u to kako se obrazovanje o životnoj sredini i inicijative održivosti mogu promovisati na više nivoa – od strateškog planiranja javnih

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

politika do praktičnih aktivnosti u školama i lokalnim zajednicama, nudeći vredne smernice za osmišljavanje efikasnih i inkluzivnih programa održivosti.

Dva okrugla stola okupila su raznovrsnu grupu učesnika sa bogatim iskustvom u zaštiti životne sredine, obrazovanju za održivost i angažovanju zajednice. Među učesnicima su bili predstavnici regionalnih agencija za zaštitu životne sredine, odgovorni za upravljanje zaštićenim područjima i promociju inicijativa održivosti u školama; neprofitne organizacije koje se bave podizanjem svesti o zaštiti životne sredine, zagađenjem plastikom, urbanim pošumljavanjem i zelenim površinama; socijalne zadruge specijalizovane za reciklažu, cirkularnu ekonomiju i komunikaciju o klimatskim promenama; društvena preduzeća koja sprovode inovativne projekte kao što su agrofotonaponski sistemi i praktične edukativne radionice u školama; kao i obrazovne institucije, uključujući direktore škola i nastavnike, koji su direktno uključeni u integraciju održivosti u nastavne planove i vannastavne aktivnosti. Grupa učesnika intervjuja obuhvatala je profile na upravljačkom i političkom nivou, sa iskustvom u očuvanju životne sredine, upravljanju i obrazovanju, pružajući praktične uvide o tome kako se teme održivosti mogu uključiti u formalna i neformalna okruženja učenja. Među učesnicima su bili direktor rezervata prirode na Siciliji kojim upravlja organizacija Legambiente, odgovoran za aktivnosti informisanja i planiranje obrazovanja o životnoj sredini; predstavnik Odeljenja za životnu sredinu Regionalne vlade Sicilije, zadužen za zaštićena prirodna područja, regionalne strategije održivog razvoja i inicijative prethodno povezane sa nacionalnim programom [INFEA](#); stručnjak sa međunarodnim iskustvom u ruralnom razvoju i obnovi životne sredine, koji trenutno radi na Siciliji na projektima kao što su pošumljavanje i oporavak nakon požara, uz snažno uključivanje zajednice; kao i direktor škole koji upravlja ustanovama u socijalno i ekološki ugroženim sredinama, gde je promocija ekološke svesti među učenicima ključna kako za obrazovanje, tako i za unapređenje kvaliteta života u zajednici. Ova raznolikost učesnika obezbedila je bogatu razmenu perspektiva, kombinujući donošenje odluka na nivou politika, tehničku ekspertizu i praktično iskustvo u implementaciji.

U Nemačkoj su konsultacije namerno uključile i strateške donosioce odluka i praktičare, kako bi se obuhvatio širok spektar perspektiva o integraciji održivosti u školske nastavne programe, uz učešće 30 učesnika.

Prva grupa učesnika predstavljala je javnu upravu i organe za zaštitu životne sredine na nivou okruga. Oni su doneli ekspertizu u oblastima upravljanja vodama, zaštite prirode i ekoloških politika, sa profesionalnim iskustvom koje se kretalo od nekoliko godina administrativne prakse do skoro tri decenije rada u očuvanju pejzaža i upravljanju životnom sredinom. Obezbedili su uvide u to kako se ekološki izazovi — kao što su upravljanje vodama, korišćenje zemljišta i zaštita biodiverziteta — prepliću sa obrazovanjem, kao i na koji

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

način bi okviri javnih politika mogli bolje da podrže škole u rešavanju ovih pitanja. Drugu veliku grupu činili su nastavnici i rukovodioci škola iz osnovnog i srednjeg obrazovanja. Ovo je bila najveća i najraznovrsnija grupa, koja je uključivala nastavnike iz osnovnih škola, sveobuhvatnih škola, Montessori škola i gimnazija. Mnogi su u svojim ustanovama imali ulogu predstavnika za obrazovanje za održivi razvoj (ESD). Njihovo profesionalno iskustvo kretalo se od nastavnika na početku karijere sa samo jednom ili dve godine prakse, do nastavnika sa 15–25 godina iskustva u radu u učionici. Takođe je bila zastupljena i školska uprava, sa direktorima koji aktivno rade na integraciji održivosti u školsku kulturu. Zajedno, ova grupa pružila je neprocenjive uvide iz prve ruke o izazovima i prilikama u podučavanju održivosti, ističući pitanja kao što su vremenska ograničenja, integracija u nastavni program i značaj praktičnog učenja.

Treću grupu činili su predstavnici organizacija civilnog društva i udruženja zajednice, posebno u oblastima hrane, ishrane i poljoprivrede. Nekoliko učesnika bili su dugogodišnji članovi ili predstavnici upravnih odbora lokalnih i regionalnih saveta za hranu, centara za savetovanje potrošača ili tematskih udruženja usmerenih na poljoprivredu, ishranu i energiju. Njihovo iskustvo kretalo se od nekoliko godina volonterskog angažmana do više od pedeset godina stručnosti u oblasti poljoprivrede i rada sa zajednicom. Ova grupa je naglasila značaj povezivanja škola sa svakodnevnim praksama održivosti, uključujući zdravu ishranu, proizvodnju hrane i klimatski odgovornu potrošnju.

U celini, učesnici su predstavljali bogatu raznolikost profesionalnih pozadina i nivoa iskustva, uz rodnu strukturu u kojoj su među nastavnicima dominirale žene, dok je među predstavnicima administracije i udruženja bila uravnoteženija.

U Grčkoj je **10 učesnika** različitih profesionalnih profila i nivoa stručnosti učestvovalo u dve odvojene sesije **okruglih stolova**: njihova stručna pozadina prvenstveno je ukorenjena u obrazovanju — uključujući školsku administraciju, rukovođenje školama, nastavu, obrazovanje za održivost i neformalno obrazovanje na otvorenom — ali se takođe proteže i na istraživanje, regionalni razvoj, javnu upravu, obrazovanje o životnoj sredini i muzejski sektor. Uloge učesnika obuhvatale su konsultante, direktore škola, univerzitetske profesore i nastavnike, kao i rukovodioce odeljenja i menadžere za razvoj poslovanja, čime se formirala multidisciplinarna grupa sposobna da doprinese komplementarnim znanjima u obrazovnim, ekološkim, naučnim i socio-teritorijalnim oblastima.

U vezi sa intervjuima, izabrano je **šest stručnjaka** kako bi se obezbedila široka zastupljenost osnovnog i srednjeg obrazovanja, visokog obrazovanja i Opštine Solun. Kada je reč o osnovnom i srednjem obrazovanju u Grčkoj, učesnici su uključivali stručnjake sa bogatim iskustvom u obrazovanju o životnoj sredini i održivosti, kao što su doktor hemije i supervizor

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

kvaliteta obrazovanja u Zapadnoj Makedoniji, zamenik gradonačelnika za obrazovanje sa doktoratom iz medicine iz Opštine Solun, nastavnik jezika koji predstavlja 5. opštinsku zajednicu Soluna, predstavnik Informativnog centra Europe Direct sa obukom iz obrazovanja za održivost sa Univerziteta u Egeju, nastavnik privatne škole nagrađen u okviru Bravo Schools takmičenja za inicijative povezane sa ciljevima održivog razvoja (SDG), kao i penzionisani nastavnik sa više od 30 godina iskustva, nekada deo Uprave za srednje obrazovanje Zapadnog Soluna.

U Srbiji su konsultacije okupile raznovrsnu grupu učesnika, uglavnom sa sedištem u Beogradu, uz dodatnu zastupljenost iz okolnih opština i regiona Vojvodine, čime je obezbeđeno da diskusije obuhvate kako metropolitanski, tako i kontekst manjih zajednica. Konsultacionu grupu činilo je **16 iskusnih stručnjaka**, uključujući ključne donosioce odluka i kreatore politika u oblastima obrazovanja i održivog razvoja. Zajedno sa praktičarima, predstavnicima civilnog društva i mladima, oni su predstavljali širok spektar aktera odgovornih za promociju zelenih inicijativa i doprinos regulatornim i strukturnim promenama u okviru nacionalnog obrazovnog sistema. Njihova zajednička stručnost pružila je čvrstu osnovu za identifikovanje pedagoških i sistemskih prilagođavanja neophodnih za podršku ciljevima inicijative UpSpace.

Konkretno, učesnici su uključivali:

- Nastavnike i školsko osoblje: nastavnici biologije i stručnih predmeta, kao i predstavnici škola uključeni u ekološke inicijative, učestvovali su u konsultacijama. Njihovo iskustvo kretalo se od nastavnika na početku karijere do iskusnih stručnjaka sa dugogodišnjim radom u obrazovnom sistemu. Nekoliko učesnika je takođe imalo koordinatorske ili rukovodeće uloge u lokalnim mrežama nastavnika i stručnim većima.
- Organizacije civilnog društva: predstavnici organizacija kao što su Mladi istraživači Srbije, Eko-centar i udruženja za zaštitu ptica doprineli su značajnom ekspertizom u oblasti obrazovanja o životnoj sredini, angažovanja mladih, aktivizma i mobilizacije zajednice, imajući iskustvo u sprovođenju nacionalnih i regionalnih projekata, radionica i kampanja za podizanje svesti.
- Predstavnici mladih: učenici i mladi aktivisti pružili su uvide u motivacije i očekivanja mladih u Srbiji u vezi sa održivošću, naglašavajući potrebu za smislenijim učešćem i većim brojem praktičnih prilika za učenje.
- Predstavnici visokog obrazovanja: studenti univerziteta iz oblasti zaštite životne sredine i poljoprivrede doneli su akademske perspektive o klimatskim promenama i praksama održivog razvoja, dodatno obogaćujući diskusiju.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

Učesnici su predstavljali komplementarne profesionalne profile, uključujući projektante projekata, trenere nastavnika i pružaoce podrške, praktičare za angažovanje zajednice, facilitatora laboratorijskih aktivnosti, kreatore politika i stručnjake za životnu sredinu sa ekspertizom u radu sa podacima na lokalnom, regionalnom i evropskom nivou.

Uprkos različitim ulogama — od administratora usmerenih na strukturne okvire, preko nastavnika koji ističu realnosti rada u učionici, aktera civilnog društva koji naglašavaju sinergije sa zajednicom, do stručnjaka za životnu sredinu koji doprinose tehničkim znanjem — svi su delili zajedničku posvećenost unapređenju obrazovanja o održivosti. Ova raznolikost je podstakla uravnotežen dijalog, koji je obuhvatio kako strateške prioritete, tako i praktična rešenja.

3. Održivost u školskom obrazovanju

U svim zemljama uključenim u projekat, učesnici konsultacija naglasili su da je održivost životne sredine važnija i aktuelnija nego ikada, te da obrazovanje ima ključnu ulogu u oblikovanju aktivnih i odgovornih građana sposobnih da doprinesu otpornim i održivim društvima. Relevantni akteri su dosledno prepoznavali škole kao ključna okruženja za podsticanje ekološke svesti, razvoj praktičnih kompetencija i jačanje osećaja kolektivne odgovornosti. Obrazovanje o životnoj sredini široko je shvaćeno ne kao dodatni predmet, već kao dugoročna investicija u budućnost, koja odražava ulogu škola kao mikrokozma društva. Postojao je širok konsenzus da obrazovanje o održivosti treba da prevaziđe izolovane inicijative i umesto toga bude integrisano kroz strukturisan, celovit pristup na nivou cele škole. To podrazumeva uključivanje principa održivosti u upravljanje školom, obuku nastavnika, nastavne programe i saradnju sa lokalnim zajednicama.

Istorijski gledano, obrazovanje o životnoj sredini u Italiji definisano je kao transverzalna tema u diskusijama o obrazovnim politikama još od 1970-ih godina. U italijanskom školskom sistemu, obrazovanje o održivosti trenutno je uključeno u okviru 33 časa namenjena „građanskom obrazovanju“ — u skladu sa dokumentom „[Linee guida per l'insegnamento](#)“

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

[dell'educazione civica](#)" Ministarstva obrazovanja i zasluga Italije — što donosi niz izazova. Ograničen broj dostupnih časova nije dovoljan za obradu tako široke i kompleksne teme, a odsustvo nastavnika koji bi bio posebno zadužen za ovu oblast često dovodi do toga da se odgovornost deli među nastavnicima različitih predmeta. Kao rezultat, obrazovanje o održivosti se često sprovodi kroz fragmentirane pristupe, bez jasnog okvira ili kontinuiteta. Istovremeno, saradnja sa eksternim organizacijama pruža vredne mogućnosti za ublažavanje nekih od ovih ograničenja. Posebno, PCTO sistem omogućava školama da izdvoje određeni broj časova kako bi učenici stekli praktično iskustvo sa spoljnim partnerima. Međutim, ove saradnje su često kratkoročne i zasnovane na projektima, što dodatno učvršćuje percepciju obrazovanja o životnoj sredini kao povremenog, a ne kontinuiranog procesa. Kao posledica toga, obrazovanje o životnoj sredini u velikoj meri ostaje zavisno od eksternih organizacija, što dovodi do fragmentirane i neujednačene primene.

Još jedna ključna tema istaknuta tokom konsultacija u Italiji jeste nedostatak jasne pedagoške metodologije za obrazovanje o životnoj sredini. Učesnici su naglasili da efikasno podučavanje zahteva dobro definisan metodološki pristup, koji je često nedostajao u italijanskim školama. Bez strukturiranih obrazovnih programa, jasno definisanih ciljeva učenja i metodoloških okvira, obrazovanje o životnoj sredini rizikuje da ostane fragmentirano i neujednačeno, obuhvatajući nepovezane aktivnosti. Pristup „Earth Education“ (koji promoviše [Institute for Earth Education](#)) naveden je kao efikasan model, koji naglašava iskustveno učenje i razvoj emocionalne i kognitivne povezanosti sa prirodom. Ova metodologija pokazala se posebno uspešnom u obuci nastavnika i programima za edukatore u oblasti zaštite životne sredine.

U Nemačkoj su učesnici konsultacija naglasili da su škole u jedinstvenoj poziciji da globalne izazove održivosti prevedu u konkretna, lokalno relevantna iskustva učenja koja su bliska svakodnevnom životu učenika. Povratne informacije prikupljene kroz intervjue i diskusije za okruglim stolom pokazale su širok konsenzus o potrebi za interdisciplinarnim i praktično orijentisanim pristupima. Nastavnici i rukovodioci škola istakli su značaj integrisanja održivosti u svakodnevne nastavne prakse, umesto njenog tretiranja kao zasebnog predmeta. Predstavnici javne uprave naglasili su da obrazovanje treba da odražava međusobnu povezanost ekoloških, društvenih i ekonomskih dimenzija održivosti. Akteri civilnog društva, s druge strane, zalagali su se za snažniju saradnju između škola i lokalnih zajednica, kako bi se obezbedilo da se održivost ne samo podučava na konceptualnom nivou, već i doživljava i primenjuje u praksi.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

U Grčkoj su diskusije za okruglim stolom istakle snažnu posvećenost nastavnika obrazovanju za održivost (ESD) i njihovu aktivnu integraciju održivih praksi u svakodnevnu nastavu. Sagovornici u intervjuima naglasili su da holistički pristup ESD-u osposobljava učenike da prepoznaju ekološke izazove, preduzmu informisanu akciju i na kraju doprinesu njihovom sprečavanju. Povezujući učenje u učionici sa stvarnim praksama održivosti, ESD od najranijeg uzrasta podstiče ekološku svest i neguje aktivno, odgovorno građanstvo. Pilot-program pokrenut ove godine u Grčkoj dodatno podržava ovaj pristup obezbeđivanjem opreme osnovnim školama koje žele da uspostave povrtnjake, čime se promoviše iskustveno učenje i jača veza između obrazovanja i održivih praksi. Međutim, potrebna je dodatna institucionalna i tehnička podrška kako bi se ovi napori održali i učvrstili. Produženi tromesečni letnji raspust često narušava kontinuitet, što dovodi do privremenog obustavljanja aktivnosti obrazovanja o životnoj sredini. U tom kontekstu, Ministarstvo bi trebalo da deluje kao centralni koordinacioni organ kako bi obezbedilo koherentan nacionalni okvir i bolju organizacionu podršku u svim školama.

U Srbiji su konsultacije za okruglim stolom potvrdile da, iako škole imaju značajan potencijal za podsticanje ekološke svesti, često nemaju adekvatne strukturne okvire i institucionalnu podršku. Teme održivosti često se obrađuju neformalno ili kroz vannastavne aktivnosti, a mnoge inicijative u velikoj meri zavise od lične posvećenosti pojedinačnih nastavnika, što dovodi do neujednačenosti i ograničenog kontinuiteta. Učenici pokazuju veliko interesovanje za pitanja zaštite životne sredine kao što su gubitak biodiverziteta, zagađenje i klimatske promene; međutim, ograničenja nastavnog programa često umanjuju mogućnost smislenog bavljenja ovim temama. Nastavnici su istakli značaj korišćenja praktičnih, lokalno relevantnih primera kako bi obrazovanje o održivosti bilo opipljivije. Istovremeno, mladi pitanja kao što su eksploatacija litijuma i izgradnja mini-hidroelektrana doživljavaju kao veoma relevantna za svoju budućnost, iako se ove teme ponekad izbegavaju u školskom okruženju zbog njihove političke osetljivosti.

3.1 Strategije za uvođenje održivosti u školske nastavne programe

Učesnici konsultacija naglasili su da održivost mora postati strukturni prioritet u školama, a ne povremena ili projektno zasnovana inicijativa. Svaki delotvoran pristup treba da započne jačanjem kapaciteta nastavnika i unapređenjem organizacije škole. Integracija održivosti zahteva jasnu institucionalnu podršku, namenski određeno vreme u školskom rasporedu i kontinuirano stručno usavršavanje, pre nego što se mogu očekivati opipljive i merljive promene u nastavnoj praksi. Kako se škole smatraju prostorima u kojima se oblikuju stavovi,

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

vrednosti i ponašanja, integrisanje održivosti u nastavne programe prevazilazi prenošenje ekoloških informacija; ono podrazumeva negovanje zajedničkih vrednosti, osećaja odgovornosti i osnaživanje učenika da aktivno doprinesu održivom razvoju.

Zapravo, ključna tačka koja se izdvojila u svim konsultacijama jeste značaj uvođenja obrazovanja o održivosti od najranijih faza školovanja, uključujući i predškolsko obrazovanje. U mlađem uzrastu, ekološka svest može se uvoditi kroz praktične i iskustvene aktivnosti, a ne kroz teorijsku nastavu. Deca mogu razvijati razumevanje održivosti kroz igru, kreativnost i neposredna praktična iskustva. Rano upoznavanje sa konceptima održivosti omogućava deci da razviju osnovne veštine, stavove i obrasce ponašanja koji podržavaju celoživotno učenje i podstiču njihov razvoj u odgovorne i ekološki osvešćene građane.

Učesnici su takođe naglasili da obrazovni putevi učenika treba da integrišu usvajanje znanja, praktične veštine, kritičko mišljenje i građanski angažman. Takav holistički pristup obezbeđuje da mladi ne samo razumeju ekološke izazove, već da budu osposobljeni i motivisani da igraju aktivnu ulogu u njihovom rešavanju.

U Italiji su učesnici konsultacija izneli dve glavne perspektive u vezi sa integracijom održivosti životne sredine u školske nastavne programe. S jedne strane, održivost bi trebalo integrisati kroz različite predmete kao što su prirodne nauke, geografija, istorija i građansko obrazovanje, kako bi se podstaklo kritičko mišljenje, umesto da se tretira kao poseban predmet. Ekologija je sama po sebi interdisciplinarna, jer proučava odnose između živih organizama, faktora životne sredine i ljudskih aktivnosti. Ovakav pristup pomaže učenicima da razumeju složenost ekoloških sistema i međusobne povezanosti ekoloških, društvenih i ekonomskih dimenzija, kao i filozofske aspekte održivosti.

S druge strane, pojedini predstavnici su snažno kritikovali dugogodišnji pristup u Italiji, prema kojem se obrazovanje o životnoj sredini tretira kao **međupredmetna ili interdisciplinarna tema**, a ne kao formalni predmet. Kao posledica toga, obrazovanje o životnoj sredini ostaje **marginalno, sporadično i nedovoljno definisano**, često se sprovodi kroz kratkoročne projekte ili vannastavne inicijative, umesto kroz strukturisane obrazovne tokove. Učesnici su stoga istakli da bi obrazovanje o životnoj sredini najpre trebalo uspostaviti kao poseban predmet u okviru odgovarajućeg institucionalnog okvira. Tek nakon postavljanja ove osnove, ono bi moglo da se dalje razvija na **interdisciplinaran** način.

Preporučeno je učenje zasnovano na kompetencijama i iskustvu — uključujući istraživanja na otvorenom, laboratorijski rad, „žive učionice“ (npr. školske bašte i pčelarstvo) i projekte zajedničkog osmišljavanja — kako bi se učenici aktivno uključili, jer im takav pristup pomaže da razviju emocionalno i senzorno razumevanje odgovornosti prema životnoj sredini.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

Identifikovane su sledeće ključne kompetencije kao posebno relevantne za učenike:

- Sistemsko razmišljanje, za razumevanje međusobnih veza između potrošnje, korišćenja energije, upravljanja otpadom i biodiverziteta;
- Praktične, iskustvene veštine, uključujući kompostiranje, baštovanstvo, osnovno praćenje stanja životne sredine i razvrstavanje otpada;
- Kritičko mišljenje i potrošačka pismenost, za analizu informacija, prepoznavanje marketinških strategija i identifikovanje slučajeva „zelenog pranja“ (greenwashing);
- Građanske kompetencije, koje podstiču učešće, procese zajedničkog osmišljavanja i lokalno zagovaranje;
- Refleksivne prakse, kao što su procena ličnog ekološkog otiska i planiranje promena u ponašanju.

Obrazovanje o životnoj sredini treba da se proširi i izvan učionice kroz formalizovane vannastavne aktivnosti, kao što su zeleni odbori. Učesnici su takođe istakli aktivnosti „građanske nauke“ (Citizen Science), koje uključuju učenike u naučno posmatranje i prikupljanje podataka, kao efikasan način za podsticanje radoznalosti i produbljivanje razumevanja ekoloških procesa. Kako bi se učenici angažovali i kako bi se obrazovanje o održivosti uvelo na strukturisan način, značajna praksa koju su učesnici konsultacija u Italiji istakli jeste mreža Green School Italy, koju je uspostavio Istituto Oikos. Ova mreža pruža školama metodologije nastave, materijale i smernice za integraciju održivosti u obrazovne aktivnosti, podstičući učenike da usvoje održiva ponašanja kroz praktična iskustva i aktivno učešće.

Na kraju, učesnici su se saglasili da je spremnost nastavnika ključni preduslov za integraciju održivosti u nastavni program. Nastavnicima su potrebne sistematske, akreditovane i kontinuirane obuke kako bi ojačali kako stručna znanja, tako i facilitatorske veštine, podstičući participativno učenje i obezbeđujući efikasno prenošenje sadržaja o održivosti. Obuke treba da podrže informisanu, nealarmističku komunikaciju, promovišu principe cirkularne ekonomije, suzbijaju dezinformacije i podstiču konstruktivan, međupredmetni pristup koji omogućava dugoročno angažovanje. Učesnici su takođe naglasili da su pedagoške i psihološke veštine podjednako važne kao i naučna stručnost, ističući značaj nastavničkih sposobnosti, komunikacije i pedagoške senzitivnosti za efikasno sprovođenje obrazovanja o životnoj sredini.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

U Nemačkoj se škole dosledno prepoznaju kao ključni akteri u suočavanju sa izazovima održivosti. Obuhvatajući decu i mlade iz svih društvenih grupa, škole imaju potencijal da podstaknu ekološku svest i razviju ključne kompetencije na širokom nivou. Učesnici su istakli da učenici često pokazuju veći stepen angažovanja u praktičnim, životno relevantnim aktivnostima nego u apstraktnim diskusijama. Praktični projekti — kao što su kuvanje sa lokalnim proizvodima, analiza ličnih obrazaca potrošnje ili popravka bicikala — omogućavaju školama da održivost učine opipljivom, istovremeno suzbijajući percepciju da je ona „luksuzna tema“ odvojena od svakodnevnih problema. Zapravo, međupredmetna integracija je istaknuta kao ključna, kako bi se obezbedilo da održivost bude ugrađena u više nastavnih predmeta, a ne ograničena na jednu disciplinu. Na primer, matematika može doprineti kroz proračune potrošnje energije ili ugljeničnog otiska; etika i obrazovanje o vrednostima mogu se baviti pitanjima pravičnosti i globalne pravde; dok časovi jezika mogu uključiti tekstove i diskusije o ekološkim temama.

Istovremeno, učesnici su naglasili da, uprkos prednostima interdisciplinarnosti, posebni predmeti, izborni kursevi ili moduli mogu biti neophodni kako bi se povećala vidljivost i prioritet ove oblasti. Takve strukture omogućavaju školama da efikasnije rasporede vreme i resurse, obezbeđujući da održivost dobije ciljanu pažnju. Učenje zasnovano na projektima takođe je široko prepoznato kao jedan od najefikasnijih pristupa. Primeri uključuju školske bašte, samostalno vođene „petkom“ projekte i saradnju sa lokalnim preduzećima na inicijativama reciklaže ili uštede energije, koje direktno uključuju učenike u praktične aktivnosti održivosti.

Na kraju, razvoj kompetencija istaknut je kao ključni cilj. Pored sticanja znanja, obrazovanje o održivosti treba da osposobi učenike za kritičko mišljenje, sposobnost procene informacija i preuzimanje odgovornosti za sopstvene postupke. Nastavnici su naglasili da ovakvi pristupi pripremaju učenike da postanu aktivni građani sposobni da utiču na društvene i političke procese.

U Grčkoj se iskustveni i međupredmetni pristupi smatraju ključnim za efikasnu integraciju održivosti u obrazovanje. Interdisciplinarni projekti koji povezuju teme zaštite životne sredine sa predmetima kao što su prirodne nauke (fizika, geografija, hemija, informatika), domaćinstvo i građansko obrazovanje imaju centralnu ulogu, jer podstiču učenike da održivost razumeju kao sveobuhvatnu temu, a ne kao izdvojenu oblast, razvijajući pritom kritičko mišljenje i sistemsko razumevanje. Ovi projekti uključuju vannastavne programe koji podrazumevaju saradnju sa pojedincima, organizacijama, naučnim institucijama, kolektivima i univerzitetima. Takve inicijative omogućavaju učenicima da prevaziđu fizičke granice škole i uključe se u strukturisane i sistematske aktivnosti održivosti koje se odvijaju u široj zajednici.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Strukturirano obrazovanje o životnoj sredini takođe ima ključnu ulogu, uz podršku centara za obrazovanje o životnoj sredini, upravljačkih tela zaštićenih područja i javno finansiranih programa koji omogućavaju učenicima da posećuju prirodna područja i iz prve ruke iskuse realnosti sredina sa visokim ekološkim vrednostima. Učesnici su preporučili da Ministarstvo obrazovanja uvede interdisciplinarni predmet „Obrazovanje za održivost“, koji bi objedinio teorijske i praktične komponente, podsticao aktivno učešće i uključivao evaluaciju, kako bi se ojačala njegova akademska vrednost i obezbedilo smisleno angažovanje učenika. Pored toga, letnje škole predstavljaju važnu praksu, jer privremeno premeštaju učionicu u prirodno okruženje i omogućavaju učenicima da se urone u specifične ekološke i kulturne karakteristike lokalnih sredina.

U srpskom kontekstu, diskusije su obuhvatile tri glavna pristupa integraciji u nastavni program: procenu mogućnosti uključivanja tema održivosti kroz postojeće predmete radi obezbeđivanja horizontalnog kurikuluma; razmatranje potrebe za specijalizovanim, tehnički usmerenim predmetima na različitim nivoima obrazovanja; kao i analizu uloge vannastavnog, praktičnog učenja u jačanju teorijskog znanja. Učesnici su posebno naglasili značaj proširenja praktičnih, iskustvenih aktivnosti. Predložene inicijative uključivale su razvoj školskih bašti i mikro-projekata sadnje, radionice razvrstavanja otpada i reciklaže, aktivnosti praćenja biodiverziteta (kao što su postavljanje hranilica za ptice, izrada „hotela“ za insekte i sadnja drveća), kao i međuučioničke ekološke projekte i posete lokalnim zelenim površinama. Iskustveno učenje je dosledno prepoznato kao jedan od najefikasnijih pristupa za podsticanje motivacije i angažovanja učenika. Još jedan važan aspekt koji je istaknut jeste potencijalna uloga učeničkih parlamenata. Kada su adekvatno osnaženi i podržani, učenički saveti mogu delovati kao ključni pokretači u promociji održive školske kulture i podsticanju aktivnog učešća. Pored toga, relevantni akteri su naglasili značaj obezbeđivanja lokalne relevantnosti kroz povezivanje obrazovanja o održivosti sa lokalnim problemima i primerima iz stvarnog života. Ovakav pristup doprinosi tome da učenje bude smislenije i neposredno primenljivo u svakodnevnom životu učenika.

3.2 Prioritetne teme i oblasti za programe obrazovanja o održivosti

U Italiji su relevantni akteri naglasili da koherentan program održivosti treba da obuhvati kako ekološke procese, tako i društveno-ekonomske pokretače koji stoje iza njih, pomažući učenicima da povežu lokalne realnosti sa globalnim sistemima. Ključne teme **uključuju**

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

prehrambeni suverenitet, svesnu potrošnju, biodiverzitet, upravljanje otpadom, energetske tranzicije, korišćenje resursa, kao i ugljenični i vodeni otisak, sa ciljem osnaživanja učenika da donose informisane i održive odluke.

Posebno su učesnici identifikovali četiri ključna ekološka koncepta koja bi trebalo da čine osnovu obrazovanja o životnoj sredini još od nivoa osnovne škole:

- Tok energije (od Sunca ka sistemima na Zemlji);
- Kruženje materije, posebno ciklusi vazduha, vode i zemljišta;
- Međusobne povezanosti prirodnih sistema;
- Promene i transformacije unutar ekosistema.

U Nemačkoj su sledeće ključne teme istaknute kao posebno važne za programe obrazovanja o održivosti:

- Održivost u svakodnevnom životu, uključujući potrošnju, ishranu i smanjenje otpada
- Upravljanje vodama i ciklusi resursa
- Mobilnost i transport, uključujući put do škole
- Globalizacija, lanci snabdevanja i cirkularna ekonomija
- Biodiverzitet, šume i ekološka otpornost
- Političke i društvene dimenzije klimatskih promena
- Medijska pismenost i procena informacija

U Grčkoj, glavne teme koje bi trebalo uključiti u svaki program koji se odnosi na održivost su:

- Obnova ekosistema
- Prirodni ciklusi (ciklus ugljenika, ciklus vode itd.)
- Energija
- Ekološka etika

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- Fizičke aktivnosti
- Domaćinstvo i ekološka ekonomija

U srpskom kontekstu, učesnici su identifikovali ključne prioritete obrazovanja za održivost (ESD), fokusirajući se na osnovne teme (klimatske promene, upravljanje resursima, cirkularna ekonomija), obuku nastavnika (pedagoško i regulatorno znanje) i kompetencije učenika (kritička potrošnja, aktivno učešće i veštine smanjenja otpada), predlažući niz tema koje treba razmotriti u okviru ESD-a, i to:

- Biologija (ekosistemi, biodiverzitet, zagađenje)
- Geografija (klimatske promene, prirodni resursi)
- Hemija (toksične supstance, uticaj materijala na životnu sredinu)
- Sociologija i građansko obrazovanje (učesće, ekološka pravda)
- Fizičko vaspitanje (učenje na otvorenom, istraživanje prirode)

3.3 Urbana regeneracija i reciklaža u školama

U Italiji su učesnici primetili da su prakse reciklaže u mnogim školama, posebno u Palermu, često odsutne ili neujednačene, što ukazuje na potrebu za vidljivim i konkretnim akcijama kako bi se obrazovanje o životnoj sredini učinilo opipljivijim. Ključni izazov jeste unapređenje komunikacije između lokalnih vlasti i građana, kako bi smernice za reciklažu bile jasno objašnjene, dosledno primenjivane i praćene inicijativama koje podstiču aktivno učešće i jači osećaj zajedničke odgovornosti u zajednici. Predložene inicijative uključivale su lokalne aktivnosti praćenja stanja životne sredine, transformaciju školskih prostora u zelene površine (npr. školske bašte ili male pčelarske zone), projekte regeneracije zajednice poput sadnje drveća, kao i iskustvene alate poput igara zasnovanih na CO₂ i inicijativa razmene odeće u cilju promovisanja odgovorne potrošnje. Integracija proučavanja pejzaža i teritorije u nastavne programe takođe je istaknuta kao način za jačanje povezanosti učenika sa lokalnim okruženjem i podsticanje aktivnog građanstva. Sveukupno, učesnici su naglasili da održiv uticaj zahteva integrisane pristupe koji kombinuju praćenje, praktične intervencije, uključivanje učenika i snažna partnerstva između škola i zajednice.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

U Nemačkoj su praktične aktivnosti ocenjene kao neizostavne. Radionice popravke, inicijative reciklaže i takmičenja u uštedi energije ne samo da imaju obrazovnu vrednost, već i direktno doprinose unapređenju školskog okruženja. Nastavnici su istakli da ovakve aktivnosti pomažu učenicima da dožive sopstvenu sposobnost da utiču na promene. Urbana regeneracija je takođe pomenuta kao oblast u kojoj škole mogu imati značajan uticaj, na primer kroz učešće u projektima ozelenjavanja naselja ili saradnju sa komunalnim službama. Ideja je da škole deluju kao uzori održivih praksi, vidljivi kako učenicima, tako i široj zajednici.

Što se tiče grčkog konteksta, prakse reciklaže i ponovne upotrebe znatno se razlikuju među školama, delimično zbog toga što su školske zgrade u nadležnosti opština. Neke škole, poput onih u Opštini Solun, organizovale su inicijative kao što su takmičenja u reciklaži, školske bašte i projekte usmerene na smanjenje bacanja hrane i ponovnu upotrebu odeće. Ove aktivnosti ne samo da podižu ekološku svest učenika, već i šire zajednice. Praktični primeri uključuju 5. gimnaziju u Solunu, koja smanjuje upotrebu papira, izrađuje dekoracije od otpadnih materijala i koristi javni prevoz za obrazovne posete.

Međutim, reciklaža i dalje predstavlja oblast sa ograničenim i neujednačenim podacima, a regulatorni okvir se često menja bez koherentne dugoročne strategije. Kao rezultat toga, reciklaža se često doživljava kao manje zanimljiva ili efikasna u okviru obrazovanja za održivost. Učesnici su istakli alternative poput ponovne kreativne upotrebe (upcycling), praksi bez otpada (zero-waste) i smanjenja potrošnje kao inovativnije pristupe, koji direktno podstiču vrednosti održivosti, kritičko mišljenje, aktivnu ulogu učenika i promene u ponašanju. Učesnici su naglasili da, iako su ovi naponi vredni, obrazovanje o životnoj sredini zahteva kontinuiranu, celogodišnju podršku, a ne izolovane aktivnosti vezane za obeležavanje određenih datuma. Na nacionalnom nivou, održivost se promovise kroz integraciju u zvanične nastavne programe putem laboratorija veština (Skills Labs) i projekata aktivnog građanstva, primenu Direktive o zelenim politikama do 2030. godine, izgradnju bioklimatskih škola (kao u Centralnoj Makedoniji), mere za uštedu energije (npr. unapređenje sistema grejanja, smanjenje papirnog otpada itd.), priznavanje ekoloških inicijativa i besplatne programe obuke nastavnika.

Na lokalnom nivou, politike mogu imati opipljiv uticaj kroz školske bašte, programe reciklaže, energetske efikasne zgrade i participativne građanske inicijative. Efikasna saradnja između Ministarstva, opština, škola i nevladinih organizacija od ključnog je značaja, jer obrazovanje o održivosti prevazilazi nivo znanja i postaje način života, povezujući škole sa širom zajednicom.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

U srpskom kontekstu, diskusije su istakle značaj jačanja kompetencija povezanih sa principima cirkularne ekonomije, podstičući učenike da otpad posmatraju kao resurs kroz inicijative ponovne kreativne upotrebe (upcycling) i praktične module usmerene na unapređenje školske infrastrukture. Školska dvorišta su takođe prepoznata kao potencijalne „laboratorije“ za biodiverzitet, urbano hlađenje i šire obrazovanje o urbanoj regeneraciji.

Iako mnoge škole već sprovode aktivnosti reciklaže i čišćenja, ove inicijative su često sporadične i bez kontinuiteta, dok se projekti urbane regeneracije često suočavaju sa administrativnim, finansijskim ili tehničkim ograničenjima koja umanjuju njihov dugoročni uticaj. Učesnici su stoga naglasili značaj jače saradnje sa lokalnim organizacijama civilnog društva, čija tehnička podrška i angažovanje zajednice mogu unaprediti održivost i efikasnost ovih inicijativa, podstičući trajnu kulturu održivosti unutar i izvan školskog okruženja.

4. Političke mere i strategije za promociju održivosti na nivou škola

Učesnici konsultacija saglasili su se da sistematsko obrazovanje o održivosti zahteva koherentne okvire javnih politika i strukturne mere. Učesnici su se složili da se smislen i dugoročan uticaj mora pokretati na nivou javnih politika, jer individualna posvećenost sama po sebi ne može obezbediti obim niti kontinuitet.

U Italiji učesnici su predložili nekoliko strategija:

- Nacionalne smernice i lokalna prilagođavanja: nacionalne smernice treba da uspostave zajednička očekivanja za obrazovanje o održivosti, usklađena sa Agendom Ujedinjenih nacija 2030, posebno sa Ciljem 4.7, koji promovise obrazovanje za održivi razvoj i ekološku svest, uz omogućavanje regionalnim vlastima fleksibilnosti da sprovode pilot-programe i podsticaje prilagođene lokalnim potrebama. Na primer, Sicilija, sa svojim posebnim statusom, može testirati regionalne politike prilagođene sopstvenom kontekstu.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- Strukturisana obuka nastavnika: obuka nastavnika treba da bude obavezna, adekvatno finansirana i dobro strukturisana. Učesnici su naglasili značaj kontinuiranog stručnog usavršavanja koje nastavnicima obezbeđuje veštine, metodologije i alate (npr. digitalne platforme sa obrazovnim resursima) neophodne za integraciju održivosti kroz različite predmete, sa posebnim fokusom na **interdisciplinarnu** nastavu. Takođe je istaknuto da obuka nastavnika treba da se sprovodi u saradnji sa lokalnim organizacijama, čije dubinsko poznavanje teritorijalnog konteksta omogućava da aktivnosti obuke bolje odgovore na lokalne potrebe i izazove.
- Posebna nastavna kvalifikacija za nastavnike obrazovanja o održivosti: ova mera bi obezbedila da časovi namenjeni sadržajima vezanim za održivost – koji su trenutno uključeni u okvir građanskog obrazovanja u italijanskom obrazovnom sistemu – budu efikasno realizovani od strane nastavnika sa stručnim znanjem iz ove oblasti. Umesto da se raspodeljuju među nastavnicima različitih disciplina, gde koordinacija u planiranju nastave i usklađivanju tema može varirati, ovakav pristup bi doprineo razvoju strukturisanog, koherentnog i sistematski sprovedenog okvira za obrazovanje o održivosti.
- Akreditacija kroz međunarodne mreže: na primer, mreža Eco-Schools, globalni program koji sertifikuje škole za održivost. Sertifikacija ne procenjuje samo potrošnju energije i resursa, već i angažovanje učenika u unapređenju održivosti škole u svim oblastima, uključujući upravljanje otpadom i školske bašte. Status Eco-škole predstavlja prestižno priznanje koje motiviše škole da usvoje održive prakse, a međunarodna akreditacija može takođe omogućiti pristup dodatnim izvorima finansiranja, čineći ovaj pristup zasnovan na podsticajima veoma efikasnim.
- Podrška evropskim i regionalnim projektima: evropske i regionalne inicijative već su pokazale uspeh u uvođenju praksi održivosti u škole (npr. uspostavljanje zelenih odbora, zajedničko osmišljavanje projekata sa učenicima). Ove programe treba proširiti i podržati kroz javne politike kako bi obrazovanje o održivosti postalo trajna komponenta upravljanja školama.

U Nemačkoj su ključni predlozi uključivali:

- Reviziju nastavnih programa: nacionalni ili regionalni kurikulumi treba da uključe kompetencije održivosti kao eksplicitne ciljeve učenja.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

- Obuka nastavnika: obavezni moduli obuke treba da pripreme nastavnike za integraciju održivosti u njihove nastavne predmete.
- Finansijska podrška: školama su potrebni budžeti za infrastrukturu kao što su sistemi za razdvajanje otpada, energetska efikasna rasveta ili školske bašte. Bez pouzdanog finansiranja, mnoge inicijative ostaju privremene.
- Vremenska organizacija: obrazovanju o održivosti potrebno je posvetiti namensko vreme u školskom rasporedu. Nekoliko učesnika predložilo je uvođenje nedeljnih projektnih dana tokom kojih učenici mogu detaljnije istraživati određene teme.
- Politička podrška: nastavnici su naglasili da održivost mora biti jasno i vidljivo podržana od strane ministarstava i školskih vlasti. Neki učesnici su takođe pozvali na međunarodnu razmenu dobrih praksi, ističući da su izazovi održivosti globalni i da škole mogu učiti iz inovativnih pristupa u drugim zemljama.

U grčkom kontekstu, obrazovanje o održivosti može se ojačati na nacionalnom nivou kroz skup koordinisanih mera, uključujući:

- kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika u službi;
- integraciju obrazovanja o održivosti u nastavne programe univerzitetskih odeljenja za obrazovanje;
- podršku postojećem nacionalnom udruženju nastavnika aktivnih u oblasti obrazovanja o održivosti;
- obezbeđivanje adekvatno obučenog nastavnog kadra;
unapređenje infrastrukture javnih škola;
- razvoj nacionalnih smernica i ekoloških propisa;
- uspostavljanje centralizovane baze podataka sa ažurnim, odmah primenljivim obrazovnim resursima i praksama.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

Međutim, već postoji niz inicijativa koje doprinose jačanju povezanosti učenika sa globalnom ekološkom zajednicom i podsticanju evropske perspektive u obrazovanju. One uključuju nacionalno godišnje takmičenje u održivosti „Bravo Schools“; zelenu mrežu Eco-Schools uz podršku UNESCO-a; Evropski klimatski pakt; programe koje razvija Univerzitet u Egeju; rezidencijalne programe „Zelene nedelje“ koje organizuju centri za obrazovanje o životnoj sredini; aktivnosti pošumljavanja i čišćenja plaža sprovedene u saradnji sa opštinama; kao i uspostavljanje školskih povrtnjaka i cvetnih bašti.

Konsultacije sa grčkim akterima takođe su istakle nekoliko nacionalnih i međunarodnih praksi koje mogu poslužiti kao modeli za obrazovanje o održivosti, kao što su pristup „Whole School Approach“ koji se primenjuje u Donjoj Saksoniji (Nemačka), dobro razvijen model obrazovanja na otvorenom u skandinavskim zemljama, kao i pristup eko-socijalnog obrazovanja, koji promovise holističko razumevanje uticaja čoveka na planetarne granice i društveno blagostanje. Ovaj okvir prevazilazi tradicionalne disciplinarnе granice kombinujući nauke o životnoj sredini, socijalnu pravdu, ekonomske perspektive i kulturne dimenzije.

U Srbiji su učesnici identifikovali nekoliko prioriternih oblasti za delovanje:

- Reforma nastavnog programa: održivost treba da bude ugrađena u nacionalne kurikulume kao obavezna i strukturisana komponenta, a ne kao opciona ili marginalna tema, uz sistematsko uključivanje tema održivosti i cirkularne ekonomije.
- Obuka nastavnika, stručna podrška i nacionalne smernice: nastavnicima su potrebni ciljani programi stručnog usavršavanja u oblastima zaštite životne sredine i održivosti, pristup jasnim pedagoškim smernicama i kvalitetnim nastavnim materijalima, kao i precizno definisana očekivanja u vezi sa ishodima učenja u oblasti održivosti. Nekoliko učesnika je istaklo da nastavnici često izbegavaju teme za koje se ne osećaju dovoljno pripremljeno, te ciljane obuke mogu doprineti jačanju njihovog samopouzdanja. Razvoj standardizovanih nacionalnih smernica za obrazovanje o održivosti predstavlja ključan prvi korak, jer pruža osnovu za doslednu primenu u svim školama i obezbeđuje koherentan pristup učenju o održivosti.
- Partnerstva sa „zelenim“ kompanijama: saradnja sa lokalnim preduzećima može učenicima pružiti praktično iskustvo i uvid u stvarne primere održivih praksi. Učesnici su se složili da su ovakva partnerstva najefikasnija kada su nacionalne smernice i

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

obuka nastavnika već uspostavljene, jer tada postoji čvrst okvir koji značajno obogaćuje iskustvo učenja učenika.

- **Finansijska i administrativna podrška:** školama su potrebni adekvatni resursi za razvoj bašti i prostora za učenje na otvorenom, nabavku alata i opreme za reciklažu, saradnju sa organizacijama civilnog društva, kao i organizaciju ekskurzija i terenskog rada u lokalnoj zajednici. U mnogim slučajevima nedostaju čak i osnovna sredstva za vannastavne ekološke aktivnosti.
- **Jasna institucionalna podrška:** učesnici su naglasili da obrazovanje o održivosti mora biti formalno podržano od strane ministarstava, školskih uprava i inspeksijskih tela. Bez takve institucionalne podrške, nastavnici mogu biti obeshrabreni — ili nevoljni — da se bave složenim ili potencijalno osetljivim pitanjima životne sredine.

Takođe, konsultacije u Srbiji obuhvatile su analizu nacionalnih i međunarodnih okvira koji su uspešno institucionalizovali standarde „Zelene škole“ u okviru projekta UpSpace, pri čemu su kao primeri navedeni inicijativa Eco-Schools i UNESCO-ov okvir Obrazovanja za održivi razvoj (ESD).

5. Prepreke za sprovođenje delotvornog obrazovanja za održivost

Konsultacioni događaji doprineli su identifikaciji ključnih izazova povezanih sa integracijom obrazovanja o održivosti u školske nastavne programe.

U italijanskom kontekstu — posebno na Siciliji, gde deluju partnerska organizacija i uključene škole — učesnici okruglih stolova i intervjuja istakli su niz specifičnih prepreka:

- **Kulturni otpor:** ekološka svest varira među regionima i zajednicama, a u pojedinim sredinama značaj održivosti nije u potpunosti prepoznat, što otežava efikasnu promociju obrazovanja o životnoj sredini.
- **Obuka nastavnika:** mnogi nastavnici imaju ograničenu pripremljenost u oblasti ekoloških tema, a zahtevi za stručno usavršavanje nisu ujednačeno praćeni i

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

sprovedeni. Ovaj nedostatak pripremljenosti stvara začarani krug u kojem se održivost doživljava kao udaljena od svakodnevne nastave. Izričito je istaknuto da je građansko obrazovanje prirodno mesto za razmatranje održivosti, ali trenutna praksa često izostaje jer nastavnici zaduženi za ovaj predmet nemaju specifičnu obuku ili taj čas koriste za nadoknađivanje gradiva iz svog osnovnog predmeta. Pored toga, inovativne aktivnosti često zavise od motivacije pojedinačnih nastavnika, a ne od kapaciteta na nivou škole.

- Nedostatak infrastrukture: odsustvo sistema za odvojeno prikupljanje otpada i ograničen pristup prirodnim prostorima u nekim školama otežavaju iskustveno učenje i promociju održivih praksi. Učenici često odrastaju u okruženjima gde su problemi upravljanja otpadom vidljivi, što može uticati na njihovu percepciju ekoloških problema i oslabiti napore za podsticanje održivih ponašanja, kao što je reciklaža.
- Nedostatak finansijskih resursa: školama su često potrebna dodatna sredstva za organizaciju ekoloških projekata, radionica ili unapređenje infrastrukture za održivost. Čak i kada postoje mogućnosti finansiranja, one mogu ostati neiskorišćene ukoliko školsko rukovodstvo nema interesovanje ili motivaciju.
- Učešće roditelja: dugoročni uticaj školskih inicijativa održivosti često zavisi od uključenosti porodica. Mnogi roditelji nemaju dovoljno znanja i alata da podrže održive prakse kod kuće.
- Slabi pedagoški okviri: mnogi programi nemaju jasno definisanu obrazovnu metodologiju, što dovodi do fragmentiranih aktivnosti koje ne donose dugoročne ishode učenja.
- Smanjen kontakt sa prirodom: deca su sve više udaljena od neposrednih iskustava u prirodi, jer zabrinutost za bezbednost, odgovornost i očekivanja roditelja često obeshrabruju aktivnosti na otvorenom. To dovodi do veće zavisnosti od digitalnih alata i virtuelnih iskustava kao zamene, što umanjuje iskustveno, senzorno učenje i direktan kontakt sa prirodnim okruženjem, dodatno smanjujući mogućnosti škola da razvijaju praktične i dugoročne ekološke navike.

U Nemačkoj, uprkos širokom konsenzusu o značaju održivosti, i dalje postoje značajne prepreke:

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

- Vremenska ograničenja: najčešće pomenuti problem bio je nedostatak vremena. Nastavnici i učenici su već pod pritiskom, te se održivost ne može jednostavno „ugurati“ u postojeći raspored.
- Finansijski resursi: bez dovoljnog finansiranja, projekti poput radionica reciklaže ili unapređenja energetske efikasnosti ne mogu se održati.
- Preopterećeni nastavni programi: nastavnici su naveli poteškoće u integraciji dodatnih tema u već pretrpane nastavne planove.
- Pripremljenost nastavnika: mnogi nastavnici nemaju potrebno znanje ili samopouzdanje da se detaljno bave ekološkim temama.
- Motivacija učenika: u nekim sredinama održivost nije tema u porodici, što otežava angažovanje učenika.
- Rizik površnosti: učesnici su upozorili na opasnost od svodenja održivosti na dekorativne aktivnosti ili fokusiranje isključivo na poruke zasnovane na strahu. Obe prakse mogu narušiti motivaciju.

Uobičajene prepreke identifikovane tokom konsultacija u Grčkoj su:

- Upravljanje obrazovnim sistemom i nedostatak holističke strategije za održivost životne sredine u obrazovanju;
- Nedostatak javnih sredstava koja bi mogla podržati otpornije i održivije škole;
- Veliko administrativno opterećenje direktora škola, koje ostavlja nedovoljno vremena i energije za organizaciju dodatnih aktivnosti u školama;
- Manje mogućnosti za napredovanje i kontinuirano obrazovanje nastavnika;
- Fragmentisani odnosi među nastavnicima koji se striktno ograničavaju na svoj predmet;
- Nedovoljna saradnja sa lokalnim vlastima i naučnom zajednicom, koja bi pružila podršku školama;

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

- Nastavni program, sa naglaskom na obim gradiva i nacionalne ispite, kao i birokratske prepreke u organizaciji aktivnosti;
- Potcenjivanje ekoloških pitanja kao sekundarnih (nedovoljno finansiranje, nedostatak specijalizovanih materijalnih resursa).

U Srbiji su učesnici identifikovali niz sistemskih prepreka koje utiču na efikasnu integraciju obrazovanja o održivosti.

- Rigidne administrativne strukture: fleksibilnost škola je ograničena, jer čak i relativno jednostavne aktivnosti koje sprovode eksterne organizacije često zahtevaju prethodno odobrenje ministarstva. Stručnjaci su naglasili da obrazovne reforme napreduju sporo i da su često praćene obimnim administrativnim procedurama, što dodatno otežava pravovremenu implementaciju.
- Ograničeni i neefikasni kanali komunikacije: dodatno otežavaju saradnju; škole često ne odgovaraju na pozive putem imejla, a javno dostupni kontakt podaci su često zastareli ili nefunkcionalni.
- Nedovoljni podsticaji za nastavnike: ekološke inicijative koje se realizuju pored redovnih nastavnih obaveza retko se formalno priznaju ili nagrađuju.
- Preopterećenost nastavnog programa i ograničenja u rasporedu: mnogi predmeti vezani za održivost nude se kao izborni, zakazuju se u manje pogodnim terminima (npr. na kraju nastavnog dana) ili su pogodeni neredovnim prisustvom učenika, što umanjuje njihov uticaj. Učesnici su takođe izrazili zabrinutost da učenici mogu imati manju motivaciju za ove dodatne aktivnosti.
- Zasićenost vannastavnim aktivnostima: stručnjaci su istakli da su mnogi učenici već značajno angažovani u aktivnostima van škole, kao što su sport, dodatna nastava ili privatni časovi, što ograničava njihovu dostupnost za nove inicijative usmerene na održivost.
- Politička osetljivost ekoloških tema: može obeshrabriti otvorenu diskusiju. Neki nastavnici su naveli da izbegavaju obrađivanje lokalno kontroverznih tema — poput eksploatacije litijuma — zbog straha od potencijalnih negativnih reakcija.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- Urbano-ruralne razlike: prepoznate su kao važan faktor; škole u ruralnim ili manjim sredinama često su otvorenije za saradnju, dok su veće urbane škole češće opterećene složenijim birokratskim procedurama.
- Ograničena javna svest: šire društveno razumevanje održivosti i dalje je ograničeno, što može uticati na prepoznavanje značaja i podršku ovim temama u školama.

Takođe, konsultacije u Srbiji obuhvatile su razmatranje nacionalnih i međunarodnih okvira koji su uspešno institucionalizovali standarde „Zelene škole“ u okviru projekta UpSpace, pri čemu su kao primeri navedeni inicijativa Eco-Schools i UNESCO-ov okvir Obrazovanja za održivi razvoj (ESD).

6. Uloga lokalnih zajednica: sinergije sa školama u unapređenju održivih praksi

Lokalne zajednice imaju ključnu ulogu u uvođenju održivih praksi u škole. Konsultacije su istakle značaj stvaranja sinergija između škola, lokalnih vlasti i organizacija kako bi se podstakle trajne promene u oblasti zaštite životne sredine. Kroz aktivna partnerstva sa školama, lokalne zajednice mogu imati važnu ulogu u proširivanju obrazovanja o životnoj sredini izvan učionice, čime doprinose promociji kulture održivosti u celokupnom društvu.

U Italiji, ključne oblasti u kojima lokalne zajednice mogu podržati škole uključuju:

- **Uključivanje roditelja**: učenici mogu biti polazna tačka za uključivanje porodica u aktivnosti održivosti. Na primer, uključivanje roditelja u praktične aktivnosti, kao što su programi „usvajanja biljaka“ ili zajedničko organizovanje radionica, može pojačati ekološki uticaj školskih inicijativa. Ove aktivnosti pomažu da se znanja stečena u školi prenesu u održive prakse kod kuće i jačaju veze unutar zajednice.
- **Partnerstva u zajednici**: lokalne organizacije i stručnjaci mogu ponuditi vredne resurse i ekspertizu. Saradnja sa nevladinim organizacijama, agencijama za zaštitu životne sredine i lokalnim preduzećima može dovesti do kreiranja smislenih,

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

praktičnih iskustava učenja za učenike. Inicijative poput sadnje drveća u naseljima ili obnove zelenih površina mogu direktno uključiti učenike, roditelje i lokalne volontere, stvarajući zajednički osećaj odgovornosti za zaštitu životne sredine. Takođe, rezervati prirode i parkovi mogu služiti kao „laboratorije održivosti“, omogućavajući učenicima da posmatraju ekološke procese i istražuju modele održivog razvoja. Oni mogu podržati i lokalne aktivnosti koje su u skladu sa zaštitom životne sredine, kao što su održivi turizam i odgovorna poljoprivreda. Čak i manji rezervati doprinose podizanju ekološke svesti i obrazovnim iskustvima, iako su potrebni snažnija politička podrška i ulaganja kako bi se njihov potencijal u potpunosti iskoristio.

- **Inicijative urbane regeneracije:** škole mogu služiti kao primeri održivih praksi za svoje zajednice. Uspostavljanjem zelenih odbora u školama, saradnjom sa lokalnim inicijativama za reciklažu ili kreiranjem školskih bašti, učenici mogu aktivno učestvovati u procesima urbane regeneracije. Ovi projekti pružaju konkretne primere održivosti koji angažuju lokalnu zajednicu i doprinose dugoročnim unapređenjima životne sredine.
- **Uključivanje lokalnih vlasti:** lokalne vlasti moraju obezbediti efikasne sisteme upravljanja otpadom i ekološke politike koje podržavaju obrazovne poruke koje škole promovišu.

U Nemačkoj su diskusije istakle ulogu škola kao multiplikatora: kroz prenošenje svojih iskustava učenja kod kuće, učenici mogu pozitivno uticati na svoje porodice i širu zajednicu. U tom kontekstu, partnerstva između škola i lokalnih aktera smatraju se posebno vrednim, jer obezbeđuju dodatnu ekspertizu, resurse i povezanost sa realnim životom. Primeri o kojima se diskutovalo uključuju:

- Saradnju sa službama za upravljanje otpadom radi podučavanja reciklaže;
- Šumarske projekte koji povezuju učenike sa pitanjima biodiverziteta;
- Dane berbe u okviru poljoprivrede podržane od strane zajednice, u kojima učestvuju i porodice;
- Lokalne inicijative vezane za mobilnost i uštedu energije.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

U Grčkoj je koordinisan pristup koji uključuje više aktera prepoznat kao ključan za jačanje obrazovanja o održivosti. Lokalne vlasti imaju važnu ulogu u unapređenju školske infrastrukture, uspostavljanju jasnih ekoloških politika, integraciji ciljeva održivosti u obrazovne strategije, kao i u obezbeđivanju finansiranja ili podsticaja za „zelena“ unapređenja (npr. energetska efikasna rasveta, rešenja zasnovana na obnovljivim izvorima energije i unapređeni sistemi upravljanja otpadom). Ekološke nevladine organizacije, grupe iz zajednice i privatne organizacije mogu dodatno podržati škole kroz strukturisane programe, nastavne materijale i praktične aktivnosti (kao što su školske bašte, inicijative ponovne kreativne upotrebe, projekti biodiverziteta, kampanje reciklaže i akcije čišćenja), kao i kroz finansijsko sponzorstvo ekoloških inicijativa. Pored toga, uključivanje stručnjaka – uključujući naučnike iz oblasti zaštite životne sredine, inženjere, agronome, šumare i konsultante za održivost – može unaprediti kvalitet i kredibilitet intervencija. Njihov doprinos može obuhvatiti analizu školskih praksi, preporuke za praktična unapređenja, praćenje napretka, kao i informisanje učenika o karijernim mogućnostima u ekološkim i „zelenim“ sektorima.

U Srbiji su učesnici naglasili ključnu ulogu uključenosti zajednice u obrazovanju o održivosti, jer podrška roditelja i šire zajednice može povećati angažovanje učenika. Organizacije civilnog društva i lokalne ekološke organizacije mogu pružiti obrazovne sadržaje, stručnost, praktična iskustva, radionice i terenske posete, dok saradnja sa pedagogima i stručnim saradnicima za podršku učenicima otvara dodatne mogućnosti za angažovanje i pomaže u povezivanju teorijskog znanja sa praktičnim iskustvom na terenu. Uspostavljanje saradnje često se oslanja na direktan lični kontakt, a ne na imejl komunikaciju, jer administrativne strukture često predstavljaju prepreke. Neki učesnici su istakli da nastavnici treba da nastave da predvode obrazovne promene, dok eksterne organizacije mogu pružiti dragocenu podršku, nudeći finansijsku, logističku ili komplementarnu pomoć.

7. Preporuke

U svetlu rezultata, nalaza i zaključaka predstavljenih u prethodnim odeljcima, predlažu se sledeće preporuke u cilju rešavanja postojećih izazova i jačanja dugoročne, sistemske integracije obrazovanja o održivosti u svim zemljama obuhvaćenim ovom analizom.

One su namenjene školama i institucijama nadležnim za donošenje politika u oblasti upravljanja i planiranja obrazovanja, sa ciljem isticanja ključnih unapređenja potrebnih kako

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

bi održivost postala sastavni deo nastavnih programa, ali i svakodnevnog života učenika, nastavnika i šire školske zajednice.

Ove preporuke imaju za cilj da podrže zelenu tranziciju kroz promociju transformativnih pristupa učenju, podsticanje upravljanja na više nivoa i uključivanje relevantnih aktera, kao i obezbeđivanje usklađenosti sa relevantnim evropskim strategijama i prioritetima za sistemsku integraciju održivosti u školsko obrazovanje.

- **Rano uvođenje obrazovanja o održivosti:** uvesti obrazovanje o održivosti već u predškolskom uzrastu kako bi se razvile osnovne veštine, stavovi i obrasci ponašanja za celoživotno učenje;
- **Integracija kroz ceo kurikulum:** integrisati održivost transverzalno kroz sve nastavne predmete kako bi se podstaklo kritičko mišljenje i holističko razumevanje, uz uvođenje posebnog interdisciplinarnog predmeta iz obrazovanja o održivosti. Ovaj predmet treba da ima odgovarajuću težinu u okviru završnog vrednovanja kako bi se obezbedila njegova akademska relevantnost i izbegla percepcija da je sekundaran;
- **Iskustveno i kompetencijama zasnovano učenje:** primeniti praktične, projektno orijentisane pristupe, uključujući aktivnosti na otvorenom, laboratorijski rad i projekte zajedničkog osmišljavanja sa učenicima (npr. baštovanstvo, lokalni projekti biodiverziteta, sistemi reciklaže i inicijative urbane ozelenjavanja), kako bi se teorija povezala sa stvarnim iskustvima i omogućilo učenicima da se direktno uključe u prakse održivosti;
- **Strukturisani vannastavni programi i učešće mladih:** formalizovati vannastavne inicijative održivosti, kao što su zeleni odbori, školski ekološki projekti ili programi koje vode učenici, kako bi se dopunilo učenje u učionici. Osnajiti učeničke parlamente i omladinske grupe da preuzmu vodeću ulogu u ovim inicijativama, podstičući vršnjačko učenje i razmenu znanja među mlađim generacijama, čime se jačaju održive vrednosti i promoviše aktivno učešće u celoj školskoj zajednici;
- **Razvoj kompetencija učenika:** podsticati kritičko mišljenje, praktične ekološke veštine, kritičku potrošačku pismenost, građanske kompetencije i refleksivne prakse kako bi se učenici pripremili za efikasno suočavanje sa izazovima održivosti;

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- **Predstavljanje ekoloških pitanja kroz osnažujuće, akciono usmerene narative:** fokusirati se na rešenja i lokalne akcije, izbegavati poruke zasnovane na strahu i komunicirati na način koji osnažuje učenike umesto da ih preplavi informacijama.
- **Sveobuhvatno stručno usavršavanje nastavnika:** uspostaviti obavezne, akreditovane i kontinuirane programe stručnog usavršavanja kako bi se nastavnici opremili znanjem, pedagoškim pristupima i ekološkim kompetencijama neophodnim za efikasno sprovođenje obrazovanja o održivosti, uz podršku strukturisanih smernica i kvalitetnih nastavnih materijala. Ovo treba da uključuje i formalno izdvajanje vremena u okviru radnog opterećenja nastavnika za planiranje, realizaciju i evaluaciju aktivnosti vezanih za održivost;
- **Primena pristupa cele škole (whole-school approach):** pozicionirati održivost kao horizontalni prioritet, ugrađen u sve aspekte školskog života — od upravljanja i nastavnih praksi do školske kulture i svakodnevnih aktivnosti — umesto da se tretira kao zaseban predmet;
- **Školske ekološke akcije:** podsticati ozelenjavanje školskih prostora, inicijative reciklaže, projekte urbane regeneracije i zajedničko upravljanje od strane učenika i zajednice, kako bi se ojačalo iskustveno učenje i angažovanje zajednice;
- **Isticanje pozitivnih i osnažujućih primera:** kroz prikazivanje stvarnih priča, uspeha vršnjaka ili uspešnih inicijativa, nastavnici mogu pomoći učenicima da razumeju da njihovi izbori i delovanja imaju značaj, podstičući ih da postanu aktivni nosioci promena u svojim zajednicama;
- **Jačanje komunikacione infrastrukture:** škole treba da održavaju tačne i ažurne komunikacione kanale i da obezbede pravovremene i dosledne odgovore na obrazovne ponude i upite, čime se unapređuje jasna i pouzdana komunikacija;
- **Podrška kroz javne politike i raspodela resursa:** razviti nacionalne smernice za obrazovanje o održivosti — uz fleksibilnost na lokalnom nivou — obezbediti kontinuirano finansiranje i podsticati saradnju sa regionalnim, evropskim i lokalnim inicijativama, kako bi se obrazovanje o održivosti integrisalo u upravljanje školama;
- **Uključivanje lokalnih zajednica i porodica:** uključiti roditelje, udruženja, preduzeća, komunalne službe i organizacije iz zajednice u koordinaciju inicijativa, kako bi se ojačale održive prakse izvan škole i promovisala kultura ekološke odgovornosti na nivou zajednice;

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

- **Uspostavljanje nacionalnih centara znanja (Learning Hubs) za obrazovanje o održivosti:** kreirati nacionalne ili regionalne centre koji objedinjuju postojeće programe, projekte i metodologije vezane za obrazovanje o održivosti. Ovi centri bi unapredili koordinaciju, olakšali razmenu resursa i dobrih praksi i promovisali koherentnu, zajedničku viziju, podstičući zajedničko razumevanje i kolektivnu posvećenost obrazovanju o održivosti na nacionalnom nivou.
- **Sistemska reforma obrazovanja:** obezbediti da održivost životne sredine postane temeljna komponenta obrazovanja i građanstva.

Zaključak

Konsultacioni događaji sprovedeni u zemljama uključenim u projekat UpSpace – Italiji, Nemačkoj, Grčkoj i Srbiji – naglašavaju ključnu ulogu škola u promovisanju ekološke svesti, razvoju praktičnih kompetencija i podsticanju osećaja građanske i društvene odgovornosti kod učenika. Obrazovanje o održivosti je i neophodno i ostvarivo, ali njegova efikasnost zavisi od strukturne podrške, jasnih okvira javnih politika i koordinisanog delovanja nastavnika, škola, zajednica i eksternih aktera.

Konsultacije su pokazale da osnova za snažno obrazovanje o održivosti već postoji – posvećeni nastavnici, aktivne organizacije civilnog društva i motivisani učenici – ali da su ti naponi ograničeni obimnim nastavnim programima, pritiskom ispita i nedovoljnim finansiranjem obuke nastavnika i iskustvenog učenja. U nekim zemljama školska infrastruktura takođe nema dovoljno zelenih površina, energetske efikasnosti i kapacitete za reciklažu. Potrebna je integrisana politika koja će povezati teorijsku nastavu sa praktičnim aktivnostima, promovisati obrazovanje o životnoj sredini kao holistički pristup koji podstiče empatiju, saradnju i svest.

Učesnici su dosledno naglašavali da, iako škole same ne mogu rešiti ekološke izazove, one imaju presudnu ulogu u razvoju svesti, veština i posvećenosti od najranijeg uzrasta, pomažući u oblikovanju odgovornih građana koji mogu doprineti održivoj budućnosti i upotpuniti šire napore usmerene na podizanje javnog razumevanja pitanja održivosti.

Rano uvođenje obrazovanja o održivosti, počevši od predškolskog uzrasta, od suštinskog je značaja za razvoj osnovnih veština, stavova i obrazaca ponašanja koji podstiču celoživotno učenje i odgovorno građanstvo prema životnoj sredini. Da bi bilo efikasno, održivost mora biti

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

jasno integrisana u nastavne programe, podržana namenskim finansiranjem i osnažena kroz praktične, iskustvene aktivnosti. Iskustveno i kompetencijama zasnovano učenje — uključujući istraživanja na otvorenom, laboratorijski rad, „žive učionice“ i projekte zajedničkog osmišljavanja — dosledno je prepoznato kao efikasan pristup za angažovanje učenika i prevođenje apstraktnih koncepata u konkretno, primenljivo znanje. Ovi nalazi ukazuju na potrebu za sistemskim, celovitim pristupom na nivou cele škole, koji integriše principe održivosti u nastavne programe, vannastavne aktivnosti i institucionalne prakse.

Kako bi se ovaj proces podržao, kapaciteti i spremnost nastavnika predstavljaju ključne faktore uspeha. Strukturisano, akreditovano i kontinuirano stručno usavršavanje neophodno je kako bi se nastavnici opremili kako specifičnim znanjima iz ove oblasti, tako i facilitatorskim veštinama, omogućavajući im da vode participativno, refleksivno i projektno zasnovano učenje. Uspostavljanje posebnih nastavnih pozicija za obrazovanje o održivosti može obezbediti koherentnu i kvalitetnu realizaciju i pomoći u prevazilaženju fragmentacije u primeni.

Međutim, integracija održivosti mora prevazići inicijative pojedinaca i postati sistemska, svakodnevna komponenta obrazovanja, ukorenjena i strukturno i kulturno u obrazovnom sistemu. Konsultacije su posebno naglasile značaj saradnje sa lokalnim zajednicama, porodicama i eksternim organizacijama, uključujući ekološke agencije, nevladine organizacije i lokalna preduzeća. Takva partnerstva pružaju mogućnosti za praktično učenje, jačaju angažovanje zajednice i podstiču održiva ponašanja i van učionice. Inicijative poput projekata urbane regeneracije, školskih bašti, programa reciklaže i proučavanja pejzaža omogućavaju učenicima da direktno iskuse uticaj sopstvenih aktivnosti, istovremeno razvijajući osećaj zajedničke odgovornosti.

Održive promene zahtevaju podršku javnih politika, institucionalni nadzor i stabilne resurse. Nacionalne smernice treba da obezbede jasan okvir uz mogućnost regionalnog prilagođavanja, kako bi se uspešne prakse mogle proširiti i integrisati u redovno upravljanje školama. Cilj nije stvaranje privremenih inicijativa, već uvođenje održivosti kao sastavnog dela svakodnevnog školskog života, uz oblikovanje odgovornih građana koji mogu aktivno doprineti održivoj budućnosti.

Na kraju, kombinovanjem javnih politika, kapaciteta nastavnika, angažovanja zajednice i iskustvenog učenja, obrazovanje o održivosti može preći iz fragmentisanih inicijativa u koherentnu, dugoročnu strategiju koja učenike oprema znanjem, veštinama i načinom razmišljanja potrebnim za efikasno suočavanje sa sadašnjim i budućim ekološkim izazovima.

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

Finansirano od strane Evropske unije. Izraženi stavovi i mišljenja pripadaju isključivo autoru(ima) i ne odražavaju nužno stavove Evropske unije ili Erasmus+ Nacionalne agencije – INDIRE. Ni Evropska unija niti nadležno telo koje dodeljuje sredstva ne mogu se smatrati odgovornim za njih.

UPSPACE – Unapređenje i regeneracija urbanog prostora za razvoj zelenih veština.
Referentni broj: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu

UPSPACE

Contact

www.upspace-project.eu

Project Coordinator

CESIE ETS

Via Roma 94

Palermo, Italy

Tel: +39 091 616 4224

cesie.org

Consortium partners

OŠ „Mihailo Petrović Alas“,
Beograd

Co-funded by
the European Union

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the Erasmus+ National Agency - INDIRE. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.

UPSPACE - Upcycling and Regeneration of urban Space for green skills.

Ref. Number: 2024-1-IT02-KA220-SCH-000249480

www.upspace-project.eu